

Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна

кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СІМЕЙНИЙ ДОГОВІР» ТА «СІМЕЙНО-ПРАВОВА ДОМОВЛЕНІСТЬ»

Із моменту набрання чинності Сімейним кодексом України відносини у сім'ї почали все менше контролюватися державою, і дедалі більше регулюватися договором. Так, у частині 2 статті 7 Сімейного кодексу України закріплено положення про те, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Тобто, учасники сімейних правовідносин набули більшої свободи при укладенні та виборі договорів і врегулюванні ним відносин між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї тощо.

Відносини між згадуваними суб'єктами базуються на повсякденних домовленостях, які здебільшого не регулюються законодавством, а базуються на взаєморозумінні, повазі та любові один до одного. Однак, мають місце і ті «домовленості», які потребують стороннього впливу, а також визначеної законом форми. Тому, нашим завданням є розмежувати поняття «домовленість» та «договір», адже у сімейному праві не проведена чітка межа, яка б чітко визначала завершення домовленості та початок укладення договору, адже й договори можуть укладатися в усній формі. Підтвердженням даної думки є, вже згадувана стаття 7 Сімейного кодексу України, де закріплено положення про те, що сімейні відносини регулюються за домовленістю (договором) сторін. Тобто законодавець або ототожнює поняття «договір» та «домовленість», або ж пріоритет, все таки, надає домовленості, адже у назві даної статті термін «договір» міститься у дужках, що свідчить про вторинність його важливості.

Проблематикою вивчення правової природи сімейного договору та розмежуванням понять «договір» та «домовленість» займалися такі вчені як Т. В. Бондар, В. А. Ватрас, А. О. Дутко, І. В. Жилінкова, В. В. Луць, О. В. Михальнюк, О. М. Пономаренко, М. Д. Пленюк, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, В. М. Чернега, С. І. Шимон та інші.

Так, у статті 9 Сімейного кодексу України йдеться про те що подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить вимогам законодавства та моральним засадам суспільства. Також, ч. 2 цієї статті надає

можливість особам, які проживають однією сім'єю, а також родичам за походженням регулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам даного кодифікованого акту, інших законів України та моральним засадам суспільства [1]. Із цієї норми стає зрозумілим, що на думку законодавця, відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї повинні базуватися більше на домовленостях, рідше - договорах, а родичі за походженням повинні врегульовувати свої відносини договором, який має бути укладений у письмовій формі. Хоча аналізуючи Сімейний кодекс України, де фрагментарно закріплені поіменовані сімейні договори можна із впевненістю сказати, що сторонами у таких договірних конструкціях є подружжя, батьки дитини, батьки та діти та укладаються вони у письмовій формі і потребують нотаріального посвідчення. Свідченням цього є ряд договорів, зокрема, договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою (ч.2 ст. 66 СК України); договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя (ч.2. ст. 69 СК України); договір подружжя про надання утримання (ч.1. ст. 78 СК України); шлюбний договір (ст. 94 СК України); договір між подружжям про розмір аліментів на дитину (ч.2. ст. 109 СК України); договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини (ч.4 ст. 157 СК України); договір про припинення права на аліменти для дитини (абз. 2. ч. 1. ст. 190 СК України), та інші. Тому ті договори, які закріплені у Сімейному кодексі України укладаються саме у письмовій формі із нотаріальним посвідченням. Всі інші домовленості між учасниками сімейних відносин можуть одночасно іменуватися й договорами, укладеними в усній формі.

З приводу розмежування понять «домовленість» та «договір» у науці сімейного права існують спори між науковцями. Одна група вчених вважають, що не варто наголошувати на домовленості, адже договір це завжди домовленість двох осіб, і законодавчий підхід закріплений у ст.ст. 7, 9 Сімейного кодексу України не є вдалим і потребує певних змін. Їх опоненти сходяться на думці, що необхідно говорити як про договір, так і про домовленість, адже таке розмежування відділяє щоденні сімейні домовленості (які продукти харчування купити, що приготувати на вечерю, дозволити чи заборонити дитині відвідувати небезпечне видовище тощо) від небуденних, серйозних договорів, потреба укладення яких виникає не щодня [2]. Однак, так як законодавець не закріпив чіткого тлумачення поняття «домовленість», то й відповідно, буде проблематично з'ясувати які договори є «буденними», а які «серйозними». Тому ст. 7, 9 даного кодифікованого акту дещо «дисонує» із загальними положеннями договірного права. Так, О. М. Пономаренко, міркуючи про домовленості, зазначає, що «такі угоди не належать до сфери правового регулювання, вони перебувають за межами права» [3, с. 72]. Не підтримує ототожнення договору та домовленості й О. В. Михальнюк, а також

авторка доводить, що й тлумачити поняття договір не варто через термін домовленість, адже визначення сімейного договору через поняття «домовленості» сторін значно звужить сферу застосування введеного в законодавство нового інституту сімейного права до рівня врегулювання буденних справ. Більше того, такий підхід суперечить прямо закріпленим у СК України поіменованим договірним конструкціям, що спрямовані на регулювання далеко не буденних сімейних справ, а серйозних питань поділу майна подружжя, утримання подружжя, дітей, визначення місця проживання дитини тощо [4, с. 86].

Розмежує і водночас розтлумачує дані поняття В. М. Чернега, яка вважає, що сімейно-правовий договір резонно трактувати як поіменовану (визначену в законі) або непоіменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється з основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї. А сутність сімейно-правової домовленості, на думку авторки, є згода сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї [5, с. 103]. На думку М. Д. Пленюк домовленість і договір не слід ні протиставляти одне одному, ні ототожнювати з договором. Саме домовленість, якщо вона досягнута з дотриманням вимог, установлених законом, є підставою виникнення договірної зобов'язання, яка трансформується у договір. Відмінність домовленості від договору полягає і в тому що від домовленості будь яка сторона може відмовитися, оскільки відсутні будь-які гарантії виконання зобов'язання. Натомість відмовитися від договору за відсутності гарантій виконання навряд чи можливо. Законодавець, зазначаючи про домовленість учасників, мав на увазі одиничний акт, мета якого полягає у виникненні правових наслідків, що реалізовуватиметься у вигляді юридично спрямованої дії на встановлення, зміну та припинення прав та обов'язків [6, с. 105]. Однак, цікавою є думка С. І. Шимон, яка вважає, що домовленість і договір мають спільні риси (вияв ініціативи та взаємної волі учасників сімейних відносин), вони є юридичними діями, які можуть зумовити виникнення сімейних прав та обов'язків. У вузькому (конкретному) значенні домовленість, на думку авторки, існує виключно в усній формі й не має такої ж сталої правової гарантії, як договір, бо не може бути забезпечена силою державного примусу. Вона дійсна лише доти, доки її зміст бажаний для всіх учасників сімейного правовідношення і підтримується їхньою взаємною згодою [7]. Однак, ми вважаємо, що не варто надавати законодавцю такої важливості поняттю «домовленість», адже вона завжди є усною і жодних правових наслідків для сторін не спричиняє. Тому й не має змісту вести мову на законодавчому рівні про домовленості, які існують між сторонами. У законодавстві потрібно закріплювати виключно ті норми, які б регулювали ту чи іншу сферу відносин між їх учасниками.

Тому ми вважаємо, що поняття «домовленість» потрібно видалити із ч.2. ст.7 Сімейного кодексу України і подати її в наступній редакції: «Сімейні відносини можуть бути врегульовані за договором між їх учасниками».

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002р. Дата оновлення: 01.12.2021, 1871-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар. Київ. Правова єдність, 2009. 432 с.
3. Пономаренко О. М. Щодо визначення поняття сімейного договору. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». Вип. 24. 2016. С. 64-72. URL: [file:///C:/Users/1040/Downloads/Процевский_24-064-072%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/1040/Downloads/Процевский_24-064-072%20(2).pdf)
4. Михальнюк О. В. Договори в сімейному праві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 10. С. 84-91. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_10_15file:///C:/Users/1040/Downloads/bmju_2013_10_15%20\(3\).pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_10_15file:///C:/Users/1040/Downloads/bmju_2013_10_15%20(3).pdf)
5. Чернега В. М. Сутність і систематика сімейно-правових домовленостей. Юридичний науковий електронний журнал. №1. 2021 С. 100-103. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/24.pdf
6. Пленюк М. Д. Договір як підстава виникнення зобов'язань: нотатки до наукової дискусії. Питання розвитку договірних відносин. С. 102-105. URL: file:///C:/Users/1040/Downloads/Ppip_2016_15_27.pdf
7. Шимон С. Поняття і юридичне значення «домовленості» як волевиявлення суб'єктів цивільного права. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/14111/%D1#chapter>